

UO'K: 316.346.2

**YUQORI SINF O'QUVCHILARINI IJTIMOIIY HAYOTGA TAYYORLASHDA GENDER
YONDASHUVNING AHAMIYATI****ЗНАЧЕНИЕ ГЕНДЕРНОГО ПОДХОДА В ПОДГОТОВКЕ ШКОЛЬНИКОВ К СОЦИАЛЬНОЙ
ЖИЗНИ****IMPORTANCE OF GENDER APPROACH IN PREPARING HIGH SCHOOL STUDENTS FOR
SOCIAL LIFE****Saydullayeva Aziza Rahimovna**

Farg'ona davlat universiteti pedagogika tayanch doktoranti

Mahmudova Baxtilaxon

Farg'ona davlat universiteti pedagogika va psixologiya fakulteti talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada o'quvchi yoshlarga gender va gender tengligi tushunchalari va uni mohiyatini anglatishning ahamiyati. Shuningdek yoshlarni sotsial hayotga tayyorlashda gender yondashuvining muhim jihatlari bayon etilgan.

Аннотация

В данной статье рассматривается важность разъяснения юным читателям понятий гендера и гендерного равенства и его сути. Также описаны важные аспекты гендерного подхода в подготовке молодежи к общественной жизни.

Abstract

In this article, the importance of explaining the concepts of gender and gender equality and its essence to young readers. Important aspects of the gender approach in preparing young people for social life are also described.

Kalit so'zlar: Gender tenglik, BMT, uzluksiz ta'lim, jamiyat, barkamol shaxs, huquq.**Ключевые слова:** Гендерное равенство, ООН, непрерывное образование, общество, целостная личность, закон.**Key words:** Gender equality, UN, continuous education, society, complete person, law.**KIRISH**

Ijtimoiy hayotga moslashuvchan, jamiyat va davlat rivojlanishi uchun ulkan hissa qo'sha oladigan barkamol shaxsni tarbiyalash bugungi kunda davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan desak yanglishmaymiz. Hozirgi jamiyatda o'sib borayotgan shaxs jamiyatda o'z o'zni va rolini bilishi lozim. Bu tushunchalar to'g'risida bilim, ko'nikma va malakalarni yosh avlod uzluksiz ta'lim tizimini olish jarayonida o'zlashtirib boradi. Bugungi kunda ta'lim sifatini ko'rsatkichi sifatida ta'limda gender yondashuvi elementlarini joriy etish tobora ommaviylashmoqda. Ta'limda gender tengligi ijtimoiylashuv jarayonini ta'minlash hamda me'yor va tushunchalarni yetkazishda, shu jumladan gender tengligi to'g'risidagi sifatli bilim olishdan teng foydalanishni anglatadi.

Gender strategiyasi doirasida gender tenglik tushunchasi jamiyat hayoti va faoliyatining barcha sohalarida, shu jumladan siyosat, iqtisodiyot, huquq, madaniyat, ta'lim, ilm-fan, sport munosabatlarida xotin-qizlar va erkaklarning huquq hamda imkoniyatlarining tengligini anglatadi

Gender (inglizcha «gender», lotincha «genus» so'zlaridan - «zot») – insonning jamiyatda o'zini tutishini va bunday tutish qanday qabul qilinishini belgilaydigan ijtimoiy jinsdir. Gender tengligi – ayollar va erkaklar, qizlar va o'g'il bolalar uchun teng huquq, mas'uliyat, imkoniyat, qadriyat va natijalardir. Gender tengligi faqat ayollarga taalluqli masala bo'lmasdan erkaklarning huquq va majburiyatlarini ham anglatadi. Chunki jamiyat har ikki jinsdan gender normalari va standartlariga muvofiq harakat qilishni talab qiladi. Tenglik ayollar va erkaklar bir xil bo'lib qolishini bildirmaydi, lekin ularning huquqlari, mas'uliyati va tengligi o'zlari qiz yoki o'g'il bola bo'lib tug'ilganlariga

bog'liqdir. Gender tengligi ayollarning ham, erkaklarning ham manfaatlari, ehtiyojlari va ustuvorliklari hisobga olinganligini ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

X.M.Tojiboyevaning ta'kidlashicha, mustaqil fikrlovchi shaxsni rivojlantirish uchun jinsga ko'ra farqlarni hisobga olgan holda hamda umumiy xarakterdagi o'quv materiallarini taqdim qilishdan iborat. O'quvchilarda gender madaniyatini shakllantirishda ta'lim katta ahamiyatga ega ekanligini kuzatishlarimiz yaqqol ko'rsatdi. Ta'lim o'g'il va qiz bolalarning o'ziga xos tarzda ijtimoiylashuvini ta'minlashda harakatlantiruvchi kuch hisoblanadi. O'quvchilarda gender madaniyatni shakllantirish jarayoni o'zida umuminsoniy, madaniy qadriyatlar, tafakkurning nostandart stereotiplari, borliqni tahliliy idrok etish imkoniyatlarini mujassamlashtirishi kerak. Buning uchun ta'lim mazmunida milliy madaniyatga xos qadriyatlar hamda universal madaniy qadriyatlarni uyg'unlashtirish talab etiladi. Ayollar va erkaklarning teng huquqligi inson huquqlarining eng asosiylaridan biri hisoblanib, ijtimoiy adolatni ta'minlashning shartidir. Ayni vaqtda bu tenglik, rivojlanish va tinchlikka erishishning zarur va asosiy sharti ham hisoblanadi. Ayollar va erkaklarning teng huquqlilik asosida sheriklik munosabatlarini o'rnatish inson manfaatlarga yo'naltirilgan barqaror rivojlanishning hal qiluvchi omillaridan biri hamdir. Bevosita shuning uchun BMT Ming yillik rivojlanish maqsadlarining 3-maqsadi erkaklar va ayollar tengligini rag'batlantirish hamda ayollar huquqlari va imkoniyatlarini kengaytirishni ko'zda tutadi. Afsuski, insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida turmushning barcha sohalarida ayollar va erkaklar tengligi to'la ta'minlangan birorta mamlakat yo'q. Ammo tengsizlik, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar va eng kambag'al oilalarda ko'proq uchraydi hamda bu birgina odamlarning o'zlari uchun emas, balki umuman jamiyat uchun ijtimoiy, psixologik va iqtisodiy muammolarni keltirib chiqaradi. Ayollar va erkaklar o'rtasidagi tengsizlik ta'lim, ish vaqti, ish xaqi, umr ko'rish davomiyligi, hokimiyatda va boshqaruvda ishtirok etish kabi ko'rinishlarda namoyon bo'ladi. Masalan:

- ayollar jahon aholisining 50 % dan ko'prog'ini tashkil etadi, lekin ular jahon mulkining 1,0 % ga egalik qiladi;

- ayollar jahonda bajariladigan ishlarning uchdan ikki qismini qiladilar, ammo jahonda olinadigan foydaning o'ndan bir ulushiga egalar;

- savodsiz va ishsizlarning ko'pchiligi – 60% dan ko'prog'i xotin-qizlardir;

- jahondagi barcha parlamentlar a'zolarining faqat 20% ayollardir;

- xotin-qizlar mehnatga haq to'lash darajasi past bo'lgan sog'liqni saqlash va ta'lim sohasida ish bilan bandlarning ko'pchiligini tashkil etadilar, erkaklar esa ish haqi yuqori bo'lgan iqtisodiyotning transport, aloqa, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari tarmoqlarida aksariyat ko'pchilikdirlar.

- XXI asrda Gender tenglik va Yoshlar masalalari sohasida hamkorlikni mustahkamlash bo'yicha 28-noyabr 2019-yil o'tkazilgan xalqaro forumda BMTning O'zbekistondagi doimiy vakili Helena Freyzerning kirish so'zida quyidagilarni takidlagan: O'zbekiston barqaror rivojlanish maqsadlari yo'lida gender tenglik masalalari bo'yicha quyidagilarni o'z zimmasiga oldi:

- Hamma jabhada ayollar va qizlarga nisbatan kamsitilishning barcha turlarini tugatish;

- Davlat va xususiy sektorda ayollar va qizlarga nisbatan zo'ravonlikning barcha turlarini yo'q qilish;

- Jamiyat hayotida ayollarning to'liq va samarali ishtirokini va barcha darajada yetakchilik uchun teng imkoniyatlarni ta'minlash;

- Davlat dasturlarini qabul qilish jarayonida gender tengligi tamoyillarini to'liq aks ettirish.

- Bir yil oldin biz ushbu rejalarni amalga oshirishda muhim yutuqlarga guvoh bo'ldik.

Gender tengligi va ayollarga nisbatan zo'ravonlikni oldini olish to'g'risida ikkita qonun qabul qilindi hamda ayollarni rahbarlik rolga va tadbirkorlikka jalb qilishga, ta'lim imkoniyatlarini kengaytirishga va oiladagi zo'ravonlikdan jabrlangan ayollarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan bir qator tadbirlar amalga oshirildi.

O'zining milliy barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida hukumat yoshlar uchun aniq rejalarni qabul qildi, shu jumladan:

- 2030-yilga kelib ish bilan ta'minlanmagan yoki o'qimaydigan yoshlar sonini kamaytirish;

- 2030-yilgacha yoshlarni to'liq va samarali ish bilan ta'minlash;

- Yoshlarning texnik va kasbiy mahoratga hamda ish bilan bandligiga erishish, munosib ish joylariga kirish va tadbirkorlikni boshlash imkoniyatlarini oshirish.

– Shuningdek, biz yana bir bor hukumatning Beshta tashabbus dasturi doirasida yoshlar uchun qabul qilgan aniq rejaları va amalga oshirayotgan harakatlarini ko'rdik. O'zbekiston BMTning Global Yoshlar 2030 dasturini amalga oshiruvchi mamlakat bo'lishda tashabbus ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasida gender yondashuv asosida uzluksiz ta'lim muassasalarida o'qitish sifatini oshirish, xotin-qizlarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish, kasbiy ta'limda gender masalalari kabi yo'nalishlarda tadqiqotlar (O.Musurmonova, N.Egamberdieva, R.Samarov, U.Temirova va boshqalar) amalga oshirilgan. Mazkur tadqiqotlarda xotin-qizlarning ijtimoiy faolligini oshirish masalalari gender yondashuv orqali tahlil etilgan, pedagogik ta'limda gender yondashuv masalalari o'rganilgan.

Komil farzand tarbiyasi, har jihatdan sog'lomligi, Vataniga bo'lgan muhabbati kabi masalalar ko'tarilganda, mutafakkir Abdulla Avloniyning "Tarbiya biz uchun yo hayot yo mamot, yo najot yo halokat, yo saodat yo falokat masalasidir, – degan ma'noli fikrlari naqadar haqiqat ekanligini anglaymiz. Tarbiyaning o'chogi bo'lgan oila har bir xalqning, millatning davomiyligini saqlovchi, milliy qadriyatlarning rivojini ta'minlovchi, ma'nan va jismonan barkamol avlodni dunyoga keltirib, tarbiyalab, vatanparvar yurt himoyachilarini voyaga yetkazuvchi muqaddas makon sanaladi. Inson ilk tarbiyani oiladan, onaning suti va o'ziga xos allasidan oladi. Uning ta'siri odam tabiatiga, qalbiga mustahkam joylashadi. Farzandning komilligi, ruhiyati, mehribonligi, odobi har bir oilada belgilangan ichki, o'ziga xos qonun-qoidalar asosida shakllanib boradi. Xalqimizda bir maqol bejiz shakillanmagan "Qush uyasida ko'rganini qiladi". Shu sababdan ham oilada inson qanday tarbiyalansa shuni jamiyatda namoyon qiladi deya olamiz.

Shuningdek, Abdulla Avloniyning fikricha, odam yomon xulq bilan tug'ilmaydi. Muayyan sharoitdagi tarbiya natijasida ularda salbiy illatlar paydo bo'ladi va rivojlanib boradi. Insondagi qobiliyatni kamolga yetkazish tarbiya bilan amalga oshadi. Shu bois, Sharq ma'rifatchiligi bola tarbiyasiga hamisha katta e'tibor bilan qaragan va bu davrni uch guruhga boladilar:

Birinchisi hanuz oq bilan qorani tanimaydigan bola. Uning tabiati hali yomonlik gubori bilan qoplanmagan, yuragi esa botil ishlar bilan qoralanmagan bo'ladi. Bunday bolaga nasihat tez ta'sir qiladi va uni to'g'ri yo'lga osonlik bilan solish mumkin.

Ikkinchisi oq bilan qorani ajratadigan bola. Ulardan ba'zilari o'z nafsining g'alabasi bilan yaxshilik tomon egilolmay qolgan bo'ladi. U qilayotgan ishining yomonligini biladi. Nuqsonlarini esa e'tirof etadi. Bunday odamni birinchisiga nisbatan qiyinroq, ammo doimiy tarbiya, nasihat va tanbehlar bilan yomonlikdan qaytarish mumkin.

Uchinchisi oilada botil xayol va fosid fikrlar bilan o'sib, ulg'aygan kishi. U umr bo'yi nohaq ishlarni haq deb bilib kelgan va shunga astoydil e'tiqod qo'ygan bo'ladi. Yomonlik qilsa ham uni o'zicha yaxshilik deb o'ylaydi. Uning tarbiyasiga kirishish igna bilan quduq qazish yoki hali qizib choqqa aylanmagan temirni bolg'alash bilan barobar. Mutafakkirlar yaxshi yoki yomon xulqli bo'lishni oilaga bog'laydilar. Ularning aytishicha, yomon xulqli ayoldan tug'ilgan va razil ota qo'lida tarbiyalangan farzanddan yaxshilik kutish qiyin. Chiroyli xulq oftobga o'xshaydi. Oftob muzni eritgani kabi chiroyli xulq ham barcha yomonliklarni eritib yuboradi. Muhammad ibn Muhammad al-Jomiyning fikricha, bola yetti yoshga yetgach, uni ilm olishga va johillik botqogidan qutqarishga orgatiladi, agar unga ilm berishning iloji bolmasa, biror yaxshi hunarga o'rgatiladi.

Abdurauf Fitrat fikricha, avlodni tarbiyalash insoniyatning xizmatidir. "Qachonki biz yaxshi axloq egasi bo'lgan farzandlarni tarbiyalasak, shundagina bo'yimizdagi bu xizmat majburiyati soqit boladi. Kimki, badaxloq bolalarni tarbiya etsa, insoniyatga xizmat emas, balki dushmanlik qilgan bo'ladi. Jamiyat ularning farzandlaridan bezor boladi. Xush va yaxshi axloqqa ega bolgan farzand, xushaxloq iymon sohibi bo'lgan ota-onalardan bo'ladi, agarda ota-ona axloqsiz bo'lsalar, ularning tarbiyalari soyasida o'sgan farzand ham badaxloq bo'ladi, deya bola tarbiyasida ota-onalarning namuna bolishi haqida qimmatli fikrni ilgari surgan.

Shu o'rinda aytish mumkinki, har bir insonning baxt-saodati, uning kelajak hayoti butun insoniyatning taqdiri bilan uzviy bog'liqdir. Hozirgi tarixiy jarayonlarning rivojlanishi, bir tomondan, har xil davlatlar o'rtasidagi ziddiyatlarning saqlanib qolishi bilan, ikkinchi tomondan, jahon hamjamiyati davlatlarining o'zaro bog'liqligi tobora kuchayib borishi, turli xalqlarning ijtimoiy hayoti va turmush tarzining baynalmilal tus olib borishi bilan tasniflanadi. Ayni vaqtda barcha xalqlar uchun munosib chinakam insoniy turmushning moddiy va ma'naviy shart-sharoitlarini yaratish, sayyoramizdagi hayotni ta'minlash, uning boyliklariga, avvalo, eng katta boylik insonning oziga, uning imkoniyatlariga avaylab munosabatda bo'lish - bugungi kunning dolzab muammolariga aylanib bormoqda. Endilikda inson, uning hayoti, ozodligi, sha'ni, qadr-qimmati va boshqa ajralmas

huquq hamda erkinliklari muqaddas sanalib, ular davlat tomonidan kafolatlanadi. Bu boradagi eng muhim masalalardan biri bu millatlararo munosabatlar sanalib, mazkur masala har bir davlat milliy havfsizligining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Dunyo ijtimoiy-siyosiy rivojlanish jarayonida ayol bilan erkak teng huquqli ekanligi, ular mehnat turini tanlashda, fikrlash va oila qurishda erkindirlar, degan qarashlar shakllangan. Ushbu qarashlar mohiyatida ayolni ijtimoiy hayotning subyektiga aylantirishdek ezgu niyat yotadi. Ayollar uchun erkaklar bilan teng huquqlilikni ta'minlash, ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy hayotda ularning imkoniyatlarini kengaytirish, ta'lim olish uchun teng imkoniyatlarni yaratish borasida dunyo hamjamiyatida bir qator ishlar amalga oshirilmoqda. O'zbekistonda shaxsning jamiyatdagi faolligini oshirish huquqiy jihatdan kafolatlangan. Ta'lim jarayonida genderli yondashuvga amal qilishining afzalligi shundaki, ta'lim jarayonida o'gil va qiz bolalar manfaatlari hamda intellektual imkoniyatlarini hisobga olishga ko'maklashadi. Ta'lim jarayonida amalga oshiriladigan pedagogik ta'sirlar o'gil va qiz bolalarning xatti-harakatlari, dunyoqarashlarida ijobiy o'ziga xoslik paydo bo'lishiga yordam beradi. Ta'lim jarayonida gender xoslikni ta'minlamasdan turib, intellektual-ma'naviy jihatdan rivojlangan shaxsni shakllantirib bo'lmaydi. Bunday ta'lim tizimi o'gil va qiz bolalarning manfaatlari ustuvorligi asosida tashkil etilishi kerak. Gender ta'limni tashkil etish zarurligini hisobga olgan holda o'quv jarayonini isloh qilish o'gil va qiz bolalarning erkin, intellektual, ma'naviy rivojlanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Genderli yondashuvning pedagogikada qo'llanilishi, birinchidan, ijtimoiy muhitda samarali faoliyat ko'rsata oladigan, ikkinchidan, jamiyat talablariga mos keladigan ijodkor, tadbirkor, intellektual rivojlangan yosh avlodni kamol toptirishda asosiy o'rinni egallaydi.

NATIJALAR

Pedagogika fanida genderli yondashuv va farqlarni hisobga olish tamoyili ustuvor bo'lishi lozim. Bu ustuvorlikni ta'minlashning o'ziga xos jihatlari:

- O'quv materialini tanlashda o'gil va qiz bolalar orasidagi o'ziga xoslikni farqlash;
- O'gil va qiz bolalarning alohida o'ziga xos faoliyatini rivojlantirish;
- muayyan jinsga mos keladigan o'quv faoliyatini tashkil etish;
- har bir jinsning o'ziga xos faoliyat torini shakllantirishga xizmat qiladigan oquv materiallarini tanlash;

- ta'lim jarayonida, didaktik jihatdan shakllangan gender interpretatsiyalarini qollashga yonaltirilgan pedagogik faoliyatni shakllantirish.

Ta'lim jarayonida o'gil va qiz bolalarga mehnat ta'limini berish va ularni kasbga yo'naltirishning barqaror pedagogik tizimini vujudga keltirishda o'quvchilarning gender jihatdan o'ziga xos bo'lgan shaxsiy sifatlarini qaror toptirish muhim ahamiyatga ega. Buning uchun ta'lim jarayonida quyidagilarga alohida e'tibor berish zarur:

- o'gil va qiz bolalar orasidagi farqlarni neytrallashtirish va interpretatsiyalashga qaratilgan o'quv harakatlarini tashkil etish;

- ularni gender o'xshashlikni namoyon qilish ruhida tarbiyalash;

- o'gil va qiz bolalarning shaxsiy qiziqishlariga muvofiq keladigan o'quv faoliyati turlarini tashkil etish;

- aniq o'quv vaziyatini hisobga olgan holda faoliyat ko'rsatishni ta'minlash.

O'gil va qiz bolalarning har biri qanday bo'lishi, qanday faoliyat turini egallashi ta'lim sifatiga bog'liq.

Ta'lim jarayonida gender ijtimoiylashtirishning muayyan asosi, mehnat taqsimoti va jamiyatda qabul qilingan madaniy me'yorlar, ijtimoiy faoliyat turlari, ularning ijtimoiy mavqei orqali ifodalanadi. Ta'lim tizimida qabul qilingan gender me'yorlar va mezonlar muayyan darajada o'quvchilarning biologik jinsiga qarab ularning ruhiy sifatleri, qobiliyatlari, faoliyat turlari, egallaydigan kasblarini belgilashga xizmat qiladi. Ta'lim-tarbiya jarayonida ta'lim beruvchilar, oila, maktab, atrof-muhitdagilar birgalikda tarbiyalanuvchilar ongiga gender me'yorlar, mezonlarni singdiradilar. Bu qarashlar o'quvchilarda haqiqiy ayol, haqiqiy erkak qanday bo'lishi to'g'risida dastlabki tasavvurlarning paydo bo'lishiga ulkan hissa qo'shadi. Keyinchalik ushbu gender me'yorlar va mezonlar ta'lim oluvchilarda shakllantiriladigan faoliyat turlari orqali mustahkamlanadi. O'quv jarayonida gender ijtimoiylashtirish bu o'quvchi tomonidan jamiyatda gender madaniy tizimining o'zlashtirilishi jarayonidir. Ta'lim jarayonida gender ijtimoiylashtirishning muhim belgilari sifatida o'quvchilarni kasbga yo'naltirish, o'quv mehnatini to'g'ri taqsimlash, ularda gender xoslikka asoslangan shaxsiy sifatlarini qaror toptirishdan iborat.

MUHOKAMA

Bolaning gender ta'limi ishtirokchilarini muhimlik darajasiga qarab ajratamiz: 1. Oila. Bola o'z qarindoshlarini nusxa ko'chiradi, ayniqsa, hamma narsada o'z jinsining ota-onasiga o'xshashga harakat qiladi. Farovon va osoyishta oilada yashovchi bola jimgina jinslar o'rtasidagi munosabatlarni normal qabul qilishni o'rganadi, chunki ota-onasi unga yaxshi o'rnak ko'rsatadi. O'g'il bola otaning erkakligiga, qiz onaning ayolligiga taqlid qiladi va ular buni hech qanday maxsus ko'rsatmasiz qilishadi. Bundan tashqari, kundalik hayotda ota-onalarini kuzatish orqali bolalar qarama-qarshi jinsdagi odamlar bilan qanday munosabatda bo'lishni o'rganadilar. 2. Pedagogik jamoa. Jinsiy tarbiya, birinchi navbatda, ota-onalarga, keyin esa bolalarga qaratilishi kerak. O'qituvchi bilim beradi, bolalarning gender munosabatlariga oid savollariga javob beradi. O'qituvchi aytgan hamma narsa haqiqat bo'lishi kerak. Gender yondashuvi madaniy va gigiyenik ko'nikmalarni tarbiyalashda namoyon bo'ladi. 3. Doktor. Jinsiy tarbiyada shifokorning ishtirokini aniqlashtirish kerak. Jinsning ruhiy gigiyenasi masalalari bilan tanish bo'lgan tibbiyot xodimlarining asosiy vazifasi - tarbiyachilarga maslahat berish: ota-onalar, o'qituvchilar, boshqa mutaxassislar va bolalar muassasalari va tashkilotlari xodimlarini jinsiy tarbiyaning tibbiy-gigiyena masalalari bo'yicha o'qitish. 4. Muhitni ta'siri. Bola o'z jinsiga qarab o'zini anglashga yordam beradi va atrofda unga ko'ra harakat qiladi. Atrof-muhit deganda: tengdoshlar, kattalar, tarbiyalanuvchi qo'shiqlarini tinglaydigan musiqachilar, filmlar va multfilmlarning ssenariy mualliflari, rassomlar, yozuvchilar va shoirlar, moda dizaynerlari va boshqalar tushuniladi. Biz anglamagan holatda o'g'il va qiz bolalarni tarbiyalashning stereotiplarini o'rnatib olamiz. Deyarli bolaga oilada gender ta'limi tug'ilishdan boshlab o'rnatiladi. Darhaqiqat, ota-onalar tug'ilmagan bolaning jinsini bilishlari bilanoq, ular o'g'il yoki qizning paydo bo'lishiga ham ruhiy, ham jismonan tayyorlana boshlaydilar. Rangi bo'yicha narsalarni, jinsi bo'yicha o'yinchoqlarni sotib olishadi. Ammo gender ta'limining stereotiplar bilan hech qanday aloqasi yo'q: o'g'il bolalar aravachasi qora, qizlar aravachasi esa pushti. Bola ma'lum biologik jins bilan tug'iladi va ijtimoiylashuv jarayonida, ya'ni boshqa odamlar bilan muloqot qilish jarayonida gender rolini oladi. Psixologlar isbotladilarki, 2 yoshga kelib, bola o'zining kimligini - qiz yoki o'g'il ekanligini tushuna boshlaydi. Gender ta'limining boshlanishi uchun eng qulay yosh davri hayotning to'rtinchi yilidir: 3-4 yoshda bolalar ongli ravishda jinslarni farqlaydilar va 4-5 yoshda jinsiy sotsializatsiya sodir bo'ladi; 6-7 yoshda soha haqida barqaror fikr, gender doimiyligi shakllanadi. Shunday qilib, 4 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan bolalar qizlarning ayolga, o'g'il bolalar esa erkakka aylanishini, yuzaga keladigan vaziyatlardan yoki bolaning xohishlaridan qat'iy nazar, jins saqlanib qolishini allaqachon bilishadi (ya'ni, gender barqarorligi shakllanadi). Ko'pgina ota-onalar bolalarning gender rolini avtomatik ravishda nusxalashiga ishonishadi. Muammo shundaki, zamonaviy bolalar uchun ko'pincha o'zlarini tarbiyalash qiyin. Chunki, masalan, dadam kamdan-kam hollarda uyda bo'ladi va onam bir vaqtning o'zida ikkita jins vakilini ishlarini bajaradi degan qarashlar mavjud bo'ladi. Hozir ko'p bolalar o'z jinsini buzuvchi xulq-atvor bilan bog'lashadi: qizlar to'g'ridan-to'g'ri va qo'pol bo'lib qolishadi, o'g'il bolalar esa uyda ham, bog'da, poliklinika va hokazolarda ham ularni o'rab turgan ayollarning xatti-harakatini o'zlashtiradilar. O'g'il bolalar, o'zlarini himoya qilishga urinmaydilar, jismonan zaif, chidamsiz va hissiy jihatdan beqaror bo'lib rivojlanib borishadi. Taniqli Rossiyalik olim V.F. Bazarniy bu holatni quyidagicha izohlagan: «Qiz va o'g'il bolalar qiziqadigan narsalar bir-biridan farqli bo'ladi. Men ularga bir xil hikoyani o'qib beraman, lekin qizlar boshqa bir obrazlar, tasavvurlar, his-tuyg'ularidan ta'sirlanishsa, o'g'il bolalarda butunlay boshqacha bo'ladi. O'qituvchi ta'lim jarayonida o'quvchilarni birday qiziqitira olmaydi, shuning uchun majburlashiga va ularni chuqurroq jalb qilishga to'g'ri keladi. Nazoratda ushlab turish uchun itoatkorlik, intizom va ikki baho qo'yish bilan jazolashni boshqaruv vositasi qilib oladi. Afsuski, barcha maktablar mana shu tamoyilning ustiga quriladi. O'g'il bolalar qizlarga qaraganda ko'proq tajovuzkorlik namoyon bo'ladi va ularning faolligini ham rag'batlantiramiz. Biz qizlardan samimiylik, sezgirlik va hissiyotlarni kutamiz. Kattalar rahbarligida taqlid qilish orqali bola o'g'il yoki qiz bo'lishni o'rgana boshlaydi. O'g'il (yoki qiz) sifatida uning pozitsiyasi o'yinlar, qiziqishlar, orzularni tanlashda uning yo'nalishini belgilaydi. Bolani o'z jinsi qadriyatlariga yo'naltirish, birinchi navbatda, oilada sodir bo'ladi. Shunday qilib, o'g'il bolaga, hatto eng kichigiga ham odatda: "Yig'lama, sen qiz bola emassan. Yoki sen erkaksan". Qizlarga esa bunday ko'rsatma beriladi: "Urushma. Panjara va daraxtlarga chiqma. Sen qiz bolasan." Boshlang'ich maktabda barcha o'g'il bolalarni beparvo yozish va yomon qo'l yozuvi uchun tanbeh berishadi. Masalan, bolalar o'qishni boshlaganlarida, ular o'qish texnikasini tekshira boshlaydilar. Bir narsa aniqki, ayollar erkaklarga qaraganda deyarli 3 barobar ko'proq nutqqa ega bo'lishadi. Ayol kuniga 20 ming so'z talaffuz

PEDAGOGIKA

qiladi, erkak esa – 7 ming. Qizlar, o'g'il bolalardan farqli o'laroq, aniq, chunki ularning nozik motorli ko'nikmalari o'g'il bolalarga qaraganda yaxshiroq rivojlangan deyish mumkin. Bu shuni anglatadiki, bolani jinsiga mos ravishda tarbiyalash va tarbiyalash muammosi maktabgacha yoshdagi bolalar bilan pedagogik ishning dolzarb vazifasidir. Maktab davri - bu o'qituvchilar va ota-onalar bolaga jinsi bo'yicha unga berilgan noyob imkoniyatlarni kashf etishga yordam berishlari kerak bo'lgan davrdir. Bolalarning gender rivojlanishi bolada gender identifikatori o'z vaqtida shakllanishini va bunday nomuvofiqliklar bo'lmashini ta'minlashga qaratilgan bo'lishi kerak. O'qituvchi an'anaviy ravishda ayol va erkak jinsiga xos bo'lgan xarakter xususiyatlarini nomlaydi, o'qituvchilar ularni tegishli ustunlarga joylashtiradilar. Xarakterli xususiyatlar: etakchilik fazilatlarini, tajovuzkorlik, shijoatilik, jasorat, samimiylik, hissiy sezgirlik, mehribonlik, kamtarlik, itoatkorlik, xushchaqchalik. Mavjud vaziyat qiz boladan nafaqat an'anaviy ayollik fazilatlarini (yumshoqlik, ayollik, o'zgalarga nisbatan g'amxo'rlik bilan munosabatda bo'lish, balki qat'iyatlik, tashabbuskorlik, o'z manfaatlarini himoya qilish va natijalarga erishish qobiliyatini) namoyon etishini talab qiladi. O'g'il bolalarda faqat erkaklik fazilatlarini tarbiyalash mumkin emas, chunki ulardan bag'rikenglik, sezgirlik, yordam berish qobiliyatini talab qiladi. O'g'il bolalar va qizlarning gender identifikatori shakllantirish faqat o'g'il bolalar va qizlar muloqot qilish, birgalikda ishlash imkoniyatiga ega bo'lgan muhitdagina mumkin, lekin shu bilan birga ular o'zlarining jinsiga xos bo'lgan individual xususiyatlarini ham ko'rsatishlari mumkin. Shu sababli, gender o'ziga xosligini shakllantirishning eng muhim shartlaridan biri o'g'il va qizlarni o'rab turgan ko'p funktsiyali subyektni rivojlantiruvchi muhitni yaratishdir. Obyekt-fazoviy muhit tarbiyalanuvchilarning turli xil faoliyat turlarini (jismoniy, o'yinli, aqliy) ta'minlabgina qolmay, balki gender xususiyatlarini hisobga olgan holda ularning mustaqil faoliyatining asosini tashkil qiladi. O'qituvchilar har doim ham o'g'il bolalarning ehtiyojini to'g'ri tushunmaydilar va ularni to'satdan to'xtatadilar, bolalarni ular boshdan kechiradigan quvonchdan mahrum qiladilar, shuning uchun ko'proq o'g'il bolalar bo'lgan guruhda, mos keladi. O'g'il bolalar va qizlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar muhim ahamiyatga ega. O'g'il bolalar o'rtasidagi munosabatlar, qoida tariqasida, tashkilotchilik qobiliyatini tan olish, ijobiy natijaga erishish asosida quriladi. O'g'il bolalar ofaoliyatida, guruhda faollik ayniqsa xarakterlidir. Qizlarning faoliyati kichikroq guruhlarda tashkillanadi. 1. O'g'il bolalar va qizlar o'zlarini boshqacha tutishadi.

XULOSA

O'g'il bolalarning munosabatlarida qizlarga nisbatan, ko'pincha ziddiyat yuzaga kelganda, o'qituvchilar ko'pincha qizlar tarafini olishadi. Bu ularning xatti-harakatlarining o'ziga xos xususiyatlarini bilmaslik bilan izohlanadi.

Xulosa qilib aytilsa yoshlarni har tomonlama barkamol shaxs bo'lib yetishishida ular sotsial muhitda o'z huquq va majburiyatlarini to'laqonli bilishlari va bajarishlari uchun ularga maktab ta'lim davridan boshlab barcha yetarlicha bilim berib borilsa va ularni o'zlashtirishi nazoratga olinsa barcha yosh avlod o'z huquq va majburiyatlarini to'liq anglab oladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. "O'zbekiston Respublikasi ta'lim to'g'risida"gi qonun. - Toshkent: O'zbekiston, 23-sentabr, 2020-yil
2. Vazirlar Mahkamasining "Umumta'lim maktablarida "Ta'lim" fanini bosqichma-bosqich joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 422-son qarori // Narodnoe slovo. - Toshkent, 2020 yil 7 iyul.
3. Gender munosabatlari nazariyasi va amaliyotga kirish. -T. "O'zbekiston", 2007
4. Narbayeva T.K. Mamlakatimizda ta'lim va tarbiyani rivojlantirishda xotin-qizlarning o'rni. // Berdaq nomidagi Qoraqalpog' davlat universitetining axborotnomasi. -Nukus, 2018. №4. 37-39 b.
5. Raximovna, S.A. (2022). Development of Gender Culture. Academic Journal of Digital Economics and Stability, 16, 88-92.
6. Сайдуллаева, А.Р. (2022). НАЗНАЧЕНИЕ ГЕНДЕРНОГО ПОДХОДА В РАЗВИТИИ СОЦИАЛЬНО-АКТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ. INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 2(18), 705-711.
7. AR Sadullayeva - BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ..., 2023 - sciencebox.uz Journal of Advanced Research and Stability Page 1 Journal of Advanced Research and Stability Volume: 03 Issue: 03 | Mar - 2023 ISSN: 2181-2608 www.sciencebox.uz